Radomer - Kielcer Leben" 33 (373) „Należytość pocztową uiszczono ryczałtem" VIII-ער יאהרגאנג פרייז 25 גראשען

הייגט 8 זייטן.

Radom, dnia 21 Sierpnia 1931 r.

ראדאם, פרייטאג, ח' אלול תרצ"א

Redakcja i Administracja
Radom, Szwarlikowska 20

Oddział w Kielcach.

אנאנסען - פרייז:
איין מילימעטער שורה: פארן טעקסט 40 גר.
" " " אין " 60 "
" " " נאכ'ן " 25 "
די 1-טע און לעצטע זייט ענטהאלטען
8 שפאלטען
אין טעקסט 4 "

ראדאמער-קעלצער לעבען

Dyrekcja gimnazjum

TOW. „PRZYJACIÓŁ WIEDZY"

w RADOMIU.

podaje do wiadomości, że egzaminy wstępne odbędą się dn. 2 i 3 września rb.

Zgłoszenia przyjmuje kancelarja gimnazjum (Kilińskiego 13) codziennie od godz. 11 do 14.

DYREKCJA.

Biuro próśb, windykacji i buchalterji

„EXPRESS"

RADOM, ul. ŻEROMSKIEGO 9 (Jacka Malczewskiego 6)

za dostępną opłatę

Redaguje prośby, podania, odwołania, umowy it p.
załatwia korespondencję handlową i prywatną.
przepisuje na maszynach i tłumaczy wszystkie języki.
windykuje należności miejscowe i zamiejscowe
informuje o zdolności kredytowej.

i załatwia wogóle wszystkie czynności w zakres biurowości wchodzące

Tanio! Szybko! Solidnie!

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס אונזער חבר
און פערוואלטונג'ס-מיטגליד פרנס מ. ראזענבוים
צוליב'ן טויט פון זיין ליבע מוטער

דבורה גיטעל

די פערוואלטונג פון האנדוו. קלוב
" " פון שניידער צעך

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס אונזער חבר
משה ראזענבוים צוליב'ן טויט פון זיין ליבע מוטער

דבורה גיטעל.

זאל ער א טרייסט געפונען אין דער ווייטערדיגער געזעלשאפטליכער ארבייט
והמקום ינחם אותו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

חברה „אהבת רעים" אין ראדאם.

Koledze Izakowi Furmanowi
z intencji zaręczyn Jego
z panną Różą Lipszycówną
życzą wiele szczęścia

Marek Müller z Narzeczoną.

א הארציגען מזל-טוב ווינשען מיר אונזער חבר יצחק קירשענבלאט
צו דער האכצייט פון זיין טאכטער
שרה מיט ה' מאיר זילבערשפיץ
זאל ער פון יונגען פארל פיעל נחת דערלעבען.

חברה „אהבת חברים" אין ראדאם.

אונזער לאנגיעהריגען מיטגליד און מיטארבייטער פון „לינת-הצדק"
ה' אברהם מאשקאוויטש צו דער חתונה פון זיין טאכטער
ווינשען מיר איהם די יודישע ברכה „מזל-טוב" און דעם יונגען פארל
א גליקליך צוזאמענלעבען.

פערוו. „לינת"הצדק" ראדאם.

מזל טוב אייך פריינד מאשקאוויטש
צו דער חתונה פון אייער טאכטער
גיטעל מיט ה' משה ציגעלמאן.
אברהם מענדעל פערל, רייזעל לערמאן.

Biuro Próśb, Odwołań i Windykacji „REKORD"

RADOM, ul. Rwańska Nr. 21.

Załatwia: podania, odwołania do wszystkich instytucji rządowych i samorządowych, umowy, korespondencję handlową, i t. p.
Zakłada: księgi buchalteryjne, **windykuje**: należności wekslowe. i otwarte zarówno miejscowe, jak i zamiejscowe,
przepisuje wszelkie dokumenty na maszynach i tłómaczy obce języki.

Wszelkie te czynności wykonywa szybko — i po cenach przystępnych. —

Głęboko dotknięci przedwczesną śmiercią naszego drogiego kolegi — członka Zarządu

Ś. P. Lejzora Gutmana

wyrazy szczerego ubolewania składa pozostałej rodzinie.

ZARZĄD
Ż. T. G. S. „MAKABI"
w Radomiu.

און אפשר וועט שוין זיין גענוג?

ווידער פסל'ען, נאך אמאהל פסל'ען. מ'הערט נישט מעהר פסל'ען אהין, פסל'ען אהער; אראב און ארויף, ארויף און אראב. וואס וועט זיין דערפון?

מ'האט געמאכט וואהלען. יעדער צד און גרופירונג האט געהארעוועט און גשפראצעוועט שווער. מ'האט מיט מזל מזכה געווען די שטאדט מיט שלוחי־צבור, מיט פארשטעהער, מיט רעפרעזענטאנטען, מיט פיהרער'ס און מיט וואס איהרווילט נאר אליין. ס'האט אבגעקאסט א הון רב און ס'איז ממש געווען אנ'השגחה פרטית, וואס קיינער איז נישט ארויס פערשפיעלט און קיינער האט נישט פערלוירען. יעדער האט אבגעלעגט זיין מיה און געלד און דער שאך-שפיעל, וואס הייסט קהלה, איז ארויס רעמי.

איז דאך גוט, איז דאך וואויל, א קאמפף אהן זיעגער און אהן בעזיעגטע היינט וואס קאן שוין זיין שענער, וואס קאן שוין זיין בעסער, כדי איינצושטעלען א שלום איבער'ן פאלק ישראל אין דער שטאדט ראדאם. טויג דאס אבער אויך נישט און מ'קלערט א נייעם הבת נתחכמה. איין צד פלאנט אויס'ן צווייטען ווי אזוי אונטערצושטעלען איהם א פיסעל און ביי איהם אוועקנעמען דעם שם המפורש פון אונטער דער צונג, אז יענער זאל בלייבען בבחינת גולם און נישט האבען קיין מאכט און קיין דעה.

האט מען געשלאסען צווישען זיך א אבמאך און גע'פסק'ענט חצי שלי וחצי שלך, דאס הייסט, אז ביידע פרעזעסען-פארטפעלען פון ראט און פערוואלטונג בעקומען די צוויי געגנערישע לאגערען און טאקע אויף דעם סמך זענען געוועהלט געווארען די ה"ה אייזמאן און זילבערבערג, דער ערשטער אלס פרעזעס אין ראט און דער צווייטער אלס פרעזעס אין דער פערוואלטונג. — קריגט מען לאחר מעשה חרטה און מען איז זיך מישב, אז דער עסק טויג נישט. מען וויל איבערדרעהען די קערה און פערנעמען פאר זיך די גאנצע מאכט אין דער קהלה.

או דער צד שכנגד וועט זיך נישט לאזען אזוי לייכט בעקעמפפען, פון דעם גיעט מען זיך נישט אב קיין רעכנונג און מען ציעלט דורך פערשידענע וועגען און אומוועגען אימצוואר־פען דאס געשאפענע און בכל אופן מבטל מאכען דאס אבגערעדטע.

ס'איז באמת אונפערשטענדליך, פון וואנען דער אנגרייפענדיגער צד, וועלכער איז נישט צופריעדען מיט דעם אויסוואהל פון ה' זילבערבערג אלס פערוואלטונג'ס-פרעזעס, שעפט זיין זיכערקייט, אז מיט זיין אנולירונג'ס-אקציע וועט ער דערגרייכען דעם פאר איהם געווינשטען רעזולטאט.

ווען מען בעטראכט ניכטער די געשאפענע סיטואציע קומען אין בעטראכט צוויי עווענטואליטעטען: ערשטענס, אין פאל, ווען מיר זאלען שוין אננעמען, אז די וואהלען פון א פערוואלטונג'ס-פרעזעס געהען איבער מחמת די קאנדידאטור פון ה' זילבערבערג פאלט אוועק צוליב פערשידענע סבות, דאן ווער קאן עס גאראנטירען, אז אויף זיין ארט וועט נישט קומען א צווייטער אויך פון דער זעלבער אפאזיציע? צווייטענס, מ'זאל שוין גלויבען, אז יענער צד וועט אויסשפיעלען אויך דעם פערוואלטונגס-פרעזעס, טא ווער קאן ווייטער האפען, אז ס'וועט זיך נישט שאפען אזא מין „פרעצעדענס, וואס וועט דערפיהרען צו אזא לאגע, אז דאס גאנצע שאך-ברעטעל וועט אומגעווארפען ווערען און מ'וועט אויפשטעלען אויף ס'ניי א פרישען שאך און מ'וועט זיך געהן ווידער פערמעסטען מיט די כחות? דאס מיינט צו זאגען, אז ס'זאלען איבערגעהן בכלל די וואהלען פון קהלה-ראט און ס'זאל זיך אנהויבען א פרישער קאמפף, א נייע מלחמה מיט כחות פטר'ען און געלד-פערוועגדונג.

ס'קאן אלץ געמאלט זיין. די אמביציע קאן צו אלעם דערפיהרען. יענער קעמפפער, וואס רעדט זיך איין, אז ער געהט אויף א אייזערנע בריק איז אפטמאהל נישט ווייטזיכטיג און קאן גרייליך מאכען א גרויסען טעות... ביי אונז האט מען זיך אמאהל זעהר קלוג אויסגעדריקט מיט'ן אל תאמין בעצמך.

בלויז נעמענדיג אין אכט דעם מאמענט, וואס ביי נייע וואהלען קאן אלץ ארויס קאפויער און ס'זאל זיך שאפען א נייע סיטואציע און א מאהל אפשר אויך נישט קיין אנגענעהמע סיטואציע, פאר'ן בלויזען טאמער איז שוין געווינשען זיך צוריקצוהאלטען און נישט לאזען זיך אויף ריזיקע, טאמער פערשפיעלט מען דאן מעהר, ווי מ'האט איצט געווינען...

דאס אלץ איז פון דער לאגישער און פראקטישער זייט גענומען, ארויסגעהענדיג פון דעם דיפלאמאטיש-סטראטעגישען שטאנדפונקט. מיר ווילען אבער גלייכצייטיג זיך אבשטעלען אויף דער עטיש-געזעלשאפטליכער זייט, און מיר פרעגען, ווי לאנג איז דער שיער צו פיהרען קאמפפען און מלחמות? שוין-זשע ווייניג איז דאס יודישע לעבען רואינירט און איינגעבראכען גייסטיג און עקאנאמיש, אז עס פעהלט אונז נאך א לאקאלער, ארטיגער יודישער חרבן?

אין שטאדט הערשט דלות, נויט הונגער און ארבייטסלאזיגקייט. די קהלה, וואס ברויך זיין אין אזעלכע מאמענטען דער רעטונגס-פונקט און טוהן עפעס רעאלעס לטובת דער שטאדט, ליגט יעצט אויסגעצויגען ווי א בר-מינן אהן שום לעבענס-אימפולס. די אייביגע מלחמות האבען זי צופרעסען און פון איהר א תל געמאכט. אין א צייט ווען די יודישע אלגעמיינע לאגע ווערט בעדראהט און שטעהט שוין אויפ'ן ראנד פון אונטערגאנג, שפיעלט מען זיך אין דער ראדאמער קהלה אין א פרעזעסעל. דעם געפעהלט נישט יענער זאל זיין פרעזעס און יענעם טויג נישט, אז דער זאל זיין פרעזעס, גלייך אין דעם אויסוואהל פון דעם, אדער יענעם פרעזעס איז אבהענגיג די הילף פאר'ן יודישען פאלק. מיט וואס וועט די שטאדט געהאלפען ווערען צי גרונם וועט זיין פרעזעס, אדער ירוחם וועט זיין פרעזעס?

אפשר וועט שוין פארט זיין גענוג מיט'ן דאזיגען שפיעל און די קהלה וועט זיך בעסער נעמען צו מעהר פראדוקטיווערע און שעפפערישע ארבייט לטובת די אלגעמיינע אינטערעסען פון דער יודישער בעפעלקערונג אין ראדאם.

ב. צ.

טאג-בוך פון א ראדאמער זעלבסטמערדער

ס'געהט גוט און ס'הויבט אן ווערען ערגער.

פאר מיר האט אויפגעשיינט די זון מיט דער גרעסטער פראכט. מיינע געשעפטען אין ווארשא זענען אוועק אומגעהויער מזל'דיג. ס'איז געפלאסן געלד פון אלע זייטען און איך האב אליין נישט געוואוסט וויפיעל איך פערמאג. אין יאהר 1923 האב איך מיר געקויפט א הויז אין ווארשא אין א גיט הינטער ווארשא. דאס געלד וואס כ'האב בעקומען אלס הלוואה פון מאריץ סאמעלסאהן האב איך אבגעגעבען צעהן מאהל מעהר, אבער מיין פריינד סאמעלסאהן האט דאס געלד נישט געוואלט נעמען פאר זיך און לויט אונזער אבמאך פון פריהער האבען מיר דאס געלד צעטיילט צווישען פערשידענע ווארשאווער פילאנטראפישע אינסטיטוציעס אויף אונזערע ביידעס נעמען.

אין מיינע טעג פון גליק האב איך פונדעסטוועגען נישט פערגעסען פון מיין פערגאנגענהייט, וואס איז געווען איין גרויסע קייט פון אומענשליכע צרות, פיין און יסורים. דער גיהנם-וועג פון ראדאם, פאלטאווע, פראסקוראוו, מאסקווע, טשעקא און דאס אנטלויפען פון דער עקזעקוציע קיין פוילען ביז ווארשא, איז מיר שטענדיג געשטאנען לעבעדיג פאר די אויגען. די גראזאמע בילדער פון מיינע טראגישע איבערלעבענישען זענען פון מיר נישט אבגעטרעטען און זיי האבען אין מיין געדעכעניש שטענדיג געקלינגען ווי א ווארנונגס-צייכען: געדענק, אז דאס אומגליק איז נישט אייביג און אויך דאס גליק איז נישט אויף אייביג. דאס לעבען איז א כשוף-ראד און מ'איז דערמיט קיינמאהל נישט זיכער.—

איך ווייס אליין נישט פאר וואס, נאר שטענדיג אין גרעסטען גליק און וואהלטאג מיינעם בין איך ארומגעגאנגען א אומרוהיגער, א נישט זיכערער. איך האב זיך מיט געוואלד געוואלט איינרעדען, אז שוין, אז ס'איז ענדליך געקומען א סוף צו מיינע צרות און אז מיט'ן יעצט אויפגעשיינטען גליק וויל מיר דער גורל פערגיטיגען פאר מיינע עולות און גרויסע פיין, וואס דאס לעבען האט מיר פערשאפט. איך

ח. ל. חיפאי.

(ספּעציעל צום „ראַדאָמער-שעדלצער לעבען“.)

אביסעל נחת-רוח

(פון דער אויסשטעלונג אין תל-אביב.)

איהר ווייסט וואס איך וועל אייך זאגען: עס איז גאָרנישט אזוי שלעכט ווי מען מיינט און מען זאגט.

אנטקעגען וואס זאג איך דאָס? — אנטקעגען דעם יודישען ווילען און ענערגיע, וואס איז נאָר וואָס פערמאַכט געוואָרען אין תל-אביב, עס פערשטעהט זיך, אז צו דער קאָלאָניאַלער אויס-שטעלונג אין פּאַריז קומט דאס נישט, אבער דאך — ווי פלעגען זאָגען אונ-זערע טאַטעס... „פּאַמעלעך, „פּאַמע-לעך“...

ווען דאס אַלץ, וואָס מיר האָבען אויפגעטוהן, ווערט צוזאַמענגעקליבען אין איין פּלאַץ — איז גאָר נישטא מיט וואָס צו שעמען זיך. ווען איך וואָלט געווען א דיכטער, נישט קיין פעליעטאָניסט, וואָלט איך געשאַפען וועגען דער אויסשטעלונג אין „גן-רינה“ אין תל-אביב א גאנצע פּאָעמע. דער מעכטיגער ים, דער בלויער אויסגע-שטערנטער הימעל, די יוגענד מיט איהרע אידעאַלע חלומות, דעם מענ-שענס ענערגיע און זיין גלויבען, די האָפנונג פון א פאָלק אויף זיין רענע-סאנס און די פרעהליכע מתנות פון דער ערד...

אָט פינקעלט אַ קיאָסק. וואָס קען דאָרט זיין? — נו, טרעפט אקארשט... יאַגאַדעס! ווען איך וואָלט דאס נישט געזעהען מיט די אייגענע אויגען, וואָלט איך נישט געגלייבט. מאַלינעס! ווי קו-מען זיי אהער? עס איז דאָ אַנ'עקשן א יוד אין מגדיאל און ער שפּארט זיך איין דווקא מאַלינעס. און איהר ווייסט דאָך, אז א יוד שפּארט זיך איין, פיהרט ער אויס. און מסתמא קענט איהר אויך נהלל — ווער קען דען נים די נהלל'ער יודען? — טאָ הערטשע אויס! זיי האָבען געלייזט היי - יאָהר פאַר יאַגאָדעס 250 פונט. אמת זיי זע-נען שוין אַליין בעלי-בתים. דער „קרן-היסוד“ האט זיי אוועקגעשטעלט אויף די פיס, און היינט מוז מען שוין אליין טראַכטען וועגען פרנסה.

ווילט איהר פערפום — האט א-הר פלעשלעך, קליינע און גרויסע. און פודער און שמירעכץ, און נעגעלפארב און צעהנדליגער עקספּאַנאַטען, וואָס איך ווייס נישט ווי מען עסט דאָס. היינט, זייפען מכל המינים; טואַלעט זייפען, ראַזיר-וייפען — און אַלץ פיין-שעהן. בקיצור איהר קענט דאָ געפונען פון וואָס אייער הארץ גלוסט. אפילו סם פאר פלינען און וואַנצען...

ווייטער אביסעל קאָקעטירט דער קיאָסק פון טעקסטיל.

וואָס? — טעקסטיל!... מילא ווענן זאקען האָבען מיר שוין אָבגערעדט. ווער האָט עס דען גישט געהערט דעם נאָמען „לודזיה“? ווען איך זאָג אָבער טעקסטיל — מיין איך פּאָקע פּשוטו כמשמעו „שניט סחורה“ ממש, ווי מ'פלעגט דאָס רופען ביי אונז אין דער היים. און ווייסט איהר וואו געפונט זיך די דאָזיגע פאַבריק? — אין בני-ברק, ביי תל-אביב.

בני-ברק האָט אפילו נישט קיין אַנ-בליק פון מאַנטשעסטער, אָבער מיר אין טייער און ליעב בני-ברק. זענען דאָך עפּעס דאָרט געזעסען אונזערע גרויסע רבנים און דערצעהלט וועגען יציאת מצרים. און צווייטענס - ארום בני - ברק זענען צוזייהט צעהנליגער קליינע פרדסים, און דאָרט שמעקט אזוי גוט און ארום גרינט אזוי שעהן און פרעכטיג. איך גלויב. ווען איהר זאָלט זיך דאָרט אַראָבכאַפּען, וואָלט איהר אויך געהאַט א ביסעל נחת-רוח.

דער פּלאַץ פון דער אויסשטעלונג איז גרויס. און עס איז כדאי איבעראַל אריינצוקוקען. אַלע ווירטשאַפטען פון „קרן-היסוד“ געהען אריין אין דעם „תנובה“... קאָאָפּעראַטיוו, וועלכער פער-נעהמט דאָ א בעזונדערען אָרט; וואָס פערלאַנגט איהר אַ שטייגער צו זעהן? אייער, היהנער, מילך, גרינס, האָניג, — אַלץ איז אויסגעשטעלט און רייצט דאָס אויג, האָט איהר נאָר מוומן. קאָנט איהר דאָ אלץ קריגען און נישט טייער, און טאָמער ווילט זיך אייך בלומען? פון די שענסטע און די בעסטע.

אזוי שפּאַצירט איהר אַרום פון איין קיאָסק צום צווייטען — און מוזיק בע-גלייט אייך איבעראַל. ווערט איהר אַבי-סעל מיעד — געהט איהר צום בופעט און געניסט פין אלעם גוטען, און דוקא תוצרת-הארץ! — אפילו טייה. אמת, וואַקסען וואַקסט ער נאָך נישט ביי אונז — אָבער, פּאַקען פּאַקט מען איהם יאָ ביי אונז, מען גיט אייך צוצובייסען פון פרומיג'ס קעקס (הערבאַטניקעס). אויפ'ן דנא פון גלאָז העברעאישע ווערטער „אחריות“ — וואָס, א גלאָז אויך „תוצרת הארץ“? — ניין! נאָך נישט. דאָס „חנפ'נען“ אונז אזוי די טשעכאָסלאָוואַקישע גלאָז-הוטען. דאָס האָבען זיי פאַר אונזערטוועגען אַוועק-געלייגט א העברעאישע חתימה אויפ'ן דנאָ פון גלאָז...

יאָ רבותי, ס'איז גאָרנישט אזוי שלעכט. — ווען מיר מאַראַטאָריום, וואָס מיר מאַראַטאָריום, ווער מיר הובער, וואָס מיר הובער?

אַ שטיל, אייגען ווינקעלע, און דאָ פערגעסט איהר וועגען דער גאַנצער וועלט...

88 88

האָב אָבער נישט געקענט פערשרייען זיך און וויפיעל איך האָב זיך אַלץ נישט בעמיהט צו פערגעסען דאָס געוועזענע, האָט זיך מיר דאָך נישט איינ-געגעבען, און א בעהאַלטענע, אונבע-קאַנטע שרעק האָט אין מיר אַרומגע-מאַנצט און קיין רוה נישט געגעבען.

עפּעס בין איך נישט זיכער געווען מיט מיין גליק און איך האָב געציטערט פאַר'ן מאָרגען. פאַר'ן שפּעטער. אין מיינע גרעסטע פערוויילונגען, אין מיינע בעסטע מינוטען פון וואָהלטאָג און גע-נוס, וואָס דאָס לעבען האָט מיר יעצט געגעבען, האָבען זיך דורכגעריסען שוואַרצע, שרעקליכע בילדער פון יענע פינסטערע טעג פון זינט מיין חתונה-אָן, ווען ס'האָט זיך אָנגעהויבען דער וויסטער שדים-טאַנץ מיט'ן ראַדאָמער זשאַנדאַמעריע-פּאָלקאָווניק און זיך פער-ענדיגט מיט פּאָגראָמען, שחיטה, שענ-דונגען, רעוואָלוציעס, רויב און מאָרד. ניין,—בין איך שטענדיג אַרומגעגאַ-גען מיט'ן געדאַנק - אַ מענש, וואָס האָט אזוי פיעל צרות מיטגעמאַכט קאָן שוין פון קיין גליק מעהר נישט פיהלען. ס'איז נישט אמת, די זון וואָס האָט איצט אויפגעשיינט פאר מיין טהיר איז נישט קיין ריכטיגע. זי איז געגליכען צו די זונען-שטראַהלען פון הערבסט, וואָס אָט צינדען זיי זיך אָן און אין אַ מינוט ארום לעשען זיי זיך אויס און ווערען בעדעקט פון א בארג כמאַרעס. ניין, איך גלויב נישט, אז מיין גליק וועט לאנג אנהאַלטען. איך בין א אומ-גליקליכער מענש געפאַלען אויף דער וועלט. מיין מזל איז פינסטער. מיך פערפאָלגט א שרעקליכער פאַטום. דאָס ביסעלע גליק, וואָס מ'האָט מיר יעצט צוגעוואָרפען איז נאָר אַ פויזע צווישען איין אַקט צום צווייטען פון מיין וויס-טער דראַמא. דאָס מאַכט אַזוי דאָס לע-בען בכיון כדי צו רייצען זיך מיט מיר און באַלד, אָט באַלד מיר אונטערריקען א צווייט אומגליק.

אזעלכע געפיהלען האָבען מיך כסדר בעהערשט און די טעג פון מיין גליק. מאָדנע ווי־יעס און פאָרגעפיהלען האָ-בען זיך געדרעהט אין מיין מוח און הארץ ווי א ווילדער קאראכאר. עפּעס האָב איך געהערט פון זיך אַרויסרעדען אַ פערבאָרגען שטים:

— מלך, דאָס שפּיעל איז נאָך נישט פערענדיגט. גלויב נישט אין קיין גליק. גליק איז נאָר בעשאַפען געוואָרען כדי מ'זאָל שמערצליכער און שטאַרקערער פיהלען דעם גיפטיגען טעם פון אומ-גליק, וואָס מוז קומען נאָך יעדען גליק. אַ בעוויין האָסטו, אז ביסט נישט אין קאָנסט נישט זיין קיין גליקליכער אפילו אין דיין יעצטיגען רייכטום, ווייל אַ שלאַנג אין געשטאַלט פון אַ פרוי בע-גלייט דיך אויף יעדען טריט. פאַרוואָס פרעגסטו נישט, וואו ס'איז יעצט דיין קינד, וואָס דיין פרוי האָט דיר געבוי-רען באַלד נאָך דער חתונה? וואו זענען דער פּאָלקאָווניק, דער מאָסקען-באַל, פיניעלע ראַדאָמער? ניין מלך, אַ מענש, וואָס לעבט דורך אזעלכע פּורענו־ות'ען ווי דו איז אויף אייביג פערשאָלטען. אין דעריבער פרעה דיך נישט, מיט דעם יעצטיגען גליק, ווייל די ווייסט נאָך נישט וואָס דערפון קאָן נאָך ווערן.

איך האָב געהאַנדעלט, געהאַנדעלט, מיינע ביזנעס האָבען געבליהט. אָבער מיין האַרץ האָט זיך נישט געפרעהט. איך האָב געזוכט מיין עלטערע טאָכטער, וואָס האט זיך פערליעבט אין באָלשע-וויסטישען קאָמיסאר. איך האָב זיך נאָכ-געפרעגט אויף די גאַנצע קרעסען, וואו זיי זענען אַנטלאָפען צוזאַמען מיט מיר פון דער מאָסקווער טשעקאָ. אָבער קיי-נער האָט מיר נישט געוויסט צו ענט-פערען וואו זיי זענען. איך האָב גע-דענקט אין פיניעלע ראַדאָמער'ס פאַ-מיליע און איהר כסדר געשיקט געלד קיין ראַדאָם. איך האָב בכלל געשיט מיט געלד אויף רעכטס און לינקס און געשטיצט אָרימע און נויטבעדערפטיגע.

דער אלול = רוף.

אט איז געקומען דער קאנטראל-חודש די צייט פון חשבון און בילאנסירען פין אויפקלויבען די רעכנונגען, פעסטשטעלען דעם מצב, זעהען צו דער אנגעצייכענטער בודזשעט איז ארורכגעגאנגען, טאמער איז מען געבליבען הינטערשטעלונג, ס'איז געבליבען א גרויסער דעפיציט, דארף מען בעטראכטען די פעהלער'ן וואס זענען בעגאנגען געווארען און זוכען מיטלען כדי זיי ארויפצוברענגען אויף דעם ריכטיגען וועג, בעזייטיגען דאס פעלערהאפטע, געזונד מאכען דאס קרענקליכע, און זיך נעמען מיט א שטארקען טעמפא און גרעסערע ענערגיע ווייטער צו דער ארבייט. אזוי איז ער געקומען דער חודש אלול, מיט זיין אלטען בעקאנטען נוסח און רופט און וועקט — באו דשבון.

אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו... ווער פון יונג און אלט, ארים און רייך פרומע אין פרייזיניגע, ריינע און זינדיגע, פלעגען נישט א ציטער טוהן, ווען מען האט דערהערט דעם ערשטען קול-השופר, א ציטערניש א אויפטרייסלונג, אנ'ערוואכונג פון גוף און נשמה פלעגט ארויסרופען דער חודש אלול.

א גאנץ יאהר האט מען אפשר נישט מדקדק געווען אויף א עבירה'לע. ווער אין ענין פרנסה, משא ומתן, און עבירות שבין אדם למקום און וועלכע מען איז נישט געווען אזא שטארקער נזהר, אבער אז עס איז געקומען דער חודש אלול, האט מען פון יעדענס בעגעמונג פון יעדענס פנים געקענט ארויסלעזען א שינה, א שינה פון החזרה למוטב, עס האט אויפגעהערט דאס גאנצע יאהריגע קריגעריי, דאס פון א גאנץ יאהר ארומרייסעניש, מענשען זענען געווארען פריינדליכער, ברודערליכער איינעם צום צווייטען און אין זייער גאנץ בענעמונג האט מען געקענט בעמערקען א מין נייגונג פון מחילה, פון פערגעבונג איינער דעם צווייטען, פאר די עולות וואס ער האט געטוהן אדער געליטען פון זיין חבר.

אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. ווער פון די אלע אמאליגע יודען האט מיט'ן אנקומען פון חודש אלול נישט אנגעהויבען מאכען א חשבון הנפש ווערען א מפשפש במעשיו. תשובה טוהן אויף אלע עבירות, חרטה האבען אויף אלעם שלעכטען, און א התעוררות פון תשובה האט זיך אין יעדען הארץ דערוועקט. און פרום זענען זיי אין חודש אלול געווארען, צדקה לרוב האט מען אין חודש אלול געטיילט, יעדער לויט זיין יכולת, און אפילו איבער'ן יכולת. געזעהן, אז זיין פער'ארימטער ברודער זאל נישט קומען מיט א אנקלאגע אין דעם יום הדין פאר'ן רבונו של עולם אויף זיין אכזריות, ווייל יעדער האט אין יום הדין געוואלט האבען וואס מעהר סניגורים און וואס וויניגער מקטריגים.

דאס אלץ איז געווען אמאל!

אבער וואס זעהען מיר היינט? ביי וועמען אט פון די אלע קשה-עורף, פארשטיינערטע, זינדיגער רופט היינט ארויס דער חודש אלול די מינדעסטע התעוררות? דעם מינדעסטען ציטער פון גוף און נשמה. דאס זעלבע ארומרייסעניש, דער זעלבער שנאת חנם. דאס זעלבע גזל ורמיה, און לײדער ביי אלע ביים פרומען ווי ביים פריידענקער. נישטא די מינדעסטע תשובה, נישטא מעהר קיין געפיהל פון רחמנות. כל דאלים גבר.

אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. דער אלול רופט, זאל דער קול השופר ערוועקען ביי אייך די אלטע גוטע מדות פון דעם ואהבת לרעיך כמוך.

און זאלען אייערע ברידער נישט קומען אין דעם יום הדין פאר דעם יושב בדין מיט א אנקלאגע אויף אייערע אכזריות. זאלען אין די יום טוב טעג אייערע ברידער נישט הונגערען. זייט מקיים דעם תשובה, תפילה וצדקה וועלכע מעבירין את רוע הגזירה!

ח.

„זשארגאנאווע" צייטונג און בריוט פאר הונגעריגע

אין פאריגען נומער „ראדאמער-קעלצער-לעבען" ווערט בעריהרט די פראגע פון שאפען א אקציע פאר ארבייטסלאזע אין אונזער שטאדט כאטש אין זין פון ערטיילען די זעלבע ברויט אומזיסט. דער מחבר פון ארטיקעל אין זיין אפעל דערמאנט, אז די פוילישע גאס האט יא פערשטענדניש פאר אזא זאך און מיר רחמנים בני רחמנים זענען ווייט פון דעם.

כ'מוז אויפמערקזאם מאכען דעם מחבר פון דעם זעלבען ארטיקעל און א געוויסען טעות, נעמליך, אויב אויף דער פוילישער גאס טוט מען עפעס פאר די ארבייטסלאזע, מ'מאכט פערשידענע אימפרעזען ווי קאנצערטען א. ד. גל. טראגט עס א כאראקטער א אלגעמיינעם און נישט קיין ספעציעל פוילישען, והא ראיה, אין די זעלבע אויפרופען פון וועלכע דער מחבר פון זעלבען ארטיקעל דערמאנט געפינט זיך אויך דער אונטערשריפט אלס פערטרעטענדער אין דעם קאמיטעט אויך דער רב ר' יחיאל קעסטענבערג.

פון דעם טאקי האב איך געוואלט

איך האב אויך אונטער אנאנים געשיקט פיעל געלד קיין ראדאם פאר פילאנטראפישע צוועקען, כ'האב דורך גוט'ס טוהן געוואלט בערוהיגען מיין שרעק פאר'ן מארגענדיגען טאג, איבער וואס מיין פארגעפיהל האט אזוי געציטערט.

דאס האט זיך אבגעטוהן ביי מיר אין הארץ. דאגעגען ביי מיין פרוי איז אנדערש געווען. גלייך ווי ס'האט מיר אנגעהויבען גוט צוגעהן, האט זי פערריסען דעם האלז און פון אלעם פערגעסען. זי האט אנגעהויבען געניסען פון לעבען מיט דער פולער האנד. איהר ציערען און פוצען זיך, איהרע טואלעטען און לוקסוס-פערלאנגען זענען פיעל איבערגעשטיגען פון דער רייכסטער און יונגסטער דאמע. זי האט איצט אויסגעלעבט נאך פיל מער ווי אין איר אמאליגער טעמפעראמענטפולער יוגענד. מיין יונגסטע טאכטער, וואס האט נאך נישט געהאט די העלפט יאהרען פון איהר מוטער איז געבליבען אין פיעל הינפערשטעליג צו דער מאמע, וואס האט קאנקורירט מיט איהר אויסזעהן, האלטונג און עלעגאנץ.

א נייע לעבען און נאך א שטארקערס, א רייסענדיגער'ס פון אמאהל האט איצט אויפגעברויזט. איך האב געזעהן, איך האב עס בעמערקט. און מיין פארגעפיהל האט נאך מעהר א ציטער געטוהן. מיין אינטואיציע, מיין נישט קלארער און נאך האלב-פערנעפעלטער געפיהל האט מיר געזאגט, אז זי געהט אנהויבען פון דאס ניי; אז זי געהט אוועק אויף איהרע אמאליגע וועגען, וואס האבען מיך צובראכען און רואינירט, איך האב פאר דעם אויסטערליש מורא געהאט. דאס איז נישט געווען קיין אייפערזיכט, געבויט אויף קיין ליעבע. דאס איז שוין לאנג אוועק. נישט נאר וואס כ'האב איהר נישט געליבט, נאר כ'האב זי געהאסט. איך האב שוין לאנג צו איהר קיין צוטרוי נישט געהאט. אויב כ'האב זי נישט פערלאזט איז דאס געווען צוליב דעם, וואס כ'האב נישט געוואלט ארויסרופען קיין עפענטליכען סקאנדאל און זיך נישט קאמפראמיטירן. ס'האט מיר נישט געפאסט צוליב מיין שעהנעם פאמיליען-שטאם און דער עיקר, וואס כ'האב נישט געוואלט מאכען מיינע קינדער פאר לעבעדיגע יתומים.

דאס וואס כ'האב זיך אזוי געשראקען פאר איהר איצטיגער נייער אויפפיהרונג איז געווען דערפאר, ווייל כ'האב געוויסט, אז שטענדיג הויבט זיך אן מיט א הוי פערראטען מיך א טראגעדיע, וואס ברענגט אויף מיר א מבול פון צרות. אט דאס איז געווען מיין מורא. מיין פרוי האט אין זיך געהאט טייוולאנישע בלוט און איז גרייט געווען פאר איהר לעבענס-גענוס צו פערטיליגען איהר הויז, איהר היים און איהרע קינדער. און נישט אומזיסט איז געווען מיין שרעק.

אויף איהרע מיטעלע יאהרען האט זי אנגעהויבען א נייע קאפיטעל פון איהרע אוואנטוריסטישע ראמאנען. זי האט פערלייקענט איהר עלטער און נישט געוואלט וויסען, אז זי איז א מאמע פון דערוואקסענע טעכטער, פון וועלכע איינע האט שוין א מאן און מיט דער צווייטער ברויך מען שוין א שידוך טוהן. מיין רייכטום האט איהר יונגער געמאכט. דאס איצטיגע רייכע און צופרידענע לעבען האט זיך איהר געלעגט אויפ'ן פנים. זי איז געווארען שעהנער, יונגער, רייצענדער. דאס צערוישטע און צעהוליעטע לעבען אין יענע צייטען אין ווארשא האט איהר פער'שכור'ט און זי איז געקומען יעצט זיך אבנעמען דאס, וואס זי האט אין די שווערע פיינליכע פאר יאהר אין רוסלאנד היזק געהאט. זי האט יעצט געמאהנט פון איהר לעבען איהר חוב און זי האט עס אבגענומען כפל כפלים אבער דערפאר האב איך טייער, זעהר טייער בעצאהלט.

(פארטזעצונג קומט)

אויפמערקזאם מאכען, אז די אקציע נעמט שוין אויך אריין די ארבייט פאר די אידישע ארבייטסלאזע און ווי מ'האט טאקע געזאגט האט געזאלט ווערען געשאפען א קוך ספעציעל פאר יודען, אלא אז אין דעם אויסרוף געפינט זיך נישט מעהר ווי איין יודישער נאמען; אז דער יודישער אנטייל אין דער ארבייט איז נישט מערקבאר איז טאקע א גרויסער שאד און אפיסעל נישט פערשטענדליך און דער שאדען איז נאך גרעסער, וואס אזא קוך ספעציעל פאר יודען נאך אזא לאנגע צייט עגזיסטירען פון דעם אלגעמיינעם הילפס-קאמיטעט איז נאך נישט געעפענט געווארען.

איבער דעם אויבענדערמאנטען איז שוין נישט רעאל דער פארשלאג פון א ספעציעלען קאמיטעט פאר א יודישער ארבייטסלאזע ווען אזא קאמיטעט צום בעדויערען אין אגרויסער פערדרעגנגונג און נישט בולטקייט פאר דער יודישע גאס עגזיסטירט פאקטיש.

ל. פישמאן

* * *

אין שייכות מיט אונזער ארטיקעל „ברויט פאר הונגעריגע" האט די „עכא ראדאמסקע" אבגעדרוקט עהערנעכטען מיטוואך א נאטיץ מיט א קריטישע בעמערקונג אויפ'ן אדרעס פון אונזער צייטונג. צווישען אנדערס שרייבט זי למשל, אז אין שטאדטישען הילפס-קאמיטעט פאר ארבייטסלאזע געהען אויך אריין פערשטעהער פון דער יודישער בעפעלקערונג, וועלכע רעפרעזענטירען זייערע אבשטאמיגע, און גלייכצייטיג עצה'ט זי, אז צוליב די גרויסע צאהל מענשען וואס זענען געצווינגען צו געניסען די הילף פון קאמיטעט, איז די יודישע גמינע מהיוב מיטצוהעלפען אין דער אקציע, כדי אזוי ארום אויך צו ערמעגליכען פאר איהרע מיטגלויביגע. ס'איז נאר א ווינדער — שרייבט ווייטער די „עכא" — וואס ביז היינט האט די גמינע נאך נישט אונטערגענומען קיין קאנקרעטע אקציע אויף דעם געביעט. און דאס אפעלירען דירעקט צו די קעשענס פון די בירגער אויסמיידענדיג אזא אינסטיטוציע, וואס איז אמעהרסט צו דעם בערופען—איז א טעות אין אדרעס.

„עכא" מיינט, א פנים צוזאגען, אז מיר האבען שלעכט אדרעסירט דערמיט, וואס מיר האבען אין אונזער ארטיקעל נישט געווענדעט זיך מיוחד צו דער גמינע. ווייזט אויס, אז זי האט זיך שלעכט אריענטירט, אדער נישט אויפגעפאסט גענוי און אויספיהרליך אונזער ארטיקעל. וועלכעס איז געווען א ווענדונג צו אלע יודישע פארשטעהער, אין כלל פון וועלכע עס געהען אריין קודם כל די אפיציעלע קהלה-רעפרעזענטאנטען. צווייטענס האבען מיר געצי'עלט מיט אונזער אפעל, אז אין דער אקציע זאלען זיך בעטייליגען אלע ארטיגע קערפערשאפטען לויט'ן מוסטער פון דעם נישט יודישען קאמיטעט.

אין איהר נאטיץ איז זיך די „עכא" נאר בלויז סותר. אויב זי שרייבט אליין, אז אין אלגעמיינעם שטאדטישען קאמיטעט געהען אריין אין זיין צוזאמענשטעל אויך יודישע פארשטעהער, וועלכע רעפרעזענטירען זייערע ברידער, טא פאר וואס הערט מען נישט, אז דער זעלבער קאמיטעט זאל ווייניגסטענס האבען געעפענט א קוך פאר יודישע ארבייטסלאזע?

ס'איז דעריבער נישט ריכטיג: די קריטישע בעמערקונג פון „עכא", אז אונזער צייטונג האט נישט טרעפליך אדרעסירט מיט איהר אפעל. איהר קריטיק אויף אונזער אדרעס איז מעהר נישט ריכטיג אדרעסירט...

אין איין הינזיכט האט די „עכא" יא, ארויסגעוויזען „בקיאות". אין זעלבען נאטיץ, וואו זי בעשענקט אונז מיט עצות פאסט איהר אנדערש נישט אנצורופען די יודישע ארטיגע צייטונג נאר אלס „זשארגאנאווע".

די יודישע שפראך און פרעסע האבען נאך נישט פערדיענט „איהר" אנערקענונג און דעריבער — נישט זשידאווסקי. נאר „זשארגאנאווי" טיגאדניק".

⊙⊙⊙⊙

אויף דער רייזע ראדאם-ווארשא געהט מען דורך די „גרעניק" אויף די ביאלאבזשעגער בריקען.

אומעטום וואו מען געהט און וואו מען שטעהט הערט מען נישט מעהר נאר קריזיס און קריזיס.

שוין איינינע וואכען ווי אין ביאלאבזשעג זענען ביידע בריקען קאליע געווארען. די אויטאבוסען מוזען זיך דארט אבשטעלען, אזוי די וואס געהען פון ראדאם און די וואס קומען פון ווארשא, און די פאסאזשירען געהען אריבער די בריקען צו-פיס. אין דער יעצטיגער בעשרייבונג שילדערט א רייזענדער זיינע רייזע-איינדרוקען אויף דער דאזיגער ליניע ראדאם—ווארשא און די שטימונגען פון די פאסאזשירען אין היינטיגען קריזיס-צייט.

מיר, א גרופע פאסאזשירען, מאכען א נסיעה קיין ווארשא.

ס'איז זעהר כאראקטעריסטיש. די אויטא-קאמוניקאציע ראדאם — ווארשא איז ענטוויקעלט ביז גאר. די דאזיגע ליניע ריהט נישט, קאן מען זאגען, די גאנצע 24 שעה אין מעת לעת. נישט מען פאהרט נאר מען פליהט. אין משך פון געצעהלטע שעה'ען איז מען אין ווארשא, אדער צוריק. מיט א שפרונג על רגל אחת מאכט מען דורך דעם דאזיגען שטח אין פונדעסטוועגען, אז מען פאהרט היינט אויף די פליהענדיגע וואגענס אהן פערד קיין ווארשא הייסט עס א נסיעה. דאס איז אזא נאמען מיט וועלכען מען פלעגט בעצייכענען, פערצייטענס מיט יאהרען צוריק א רייזע, וואס איז נישט געגאנגען דורך באהנען און אויטאס, נאר מיט פערד, אדער אזא רייזע, וואס ציהט זיך למרחקים.

פארוואס דאס איז אזוי וועל איך אייך אט באלד דערצעהלען.

ווען מיר זענען ארויסגעפאהרען אין דער פריה קיין ווארשא אויף די קאלייקע-אויטאבוסן איז די רייזע געווען א גאנץ גוטע. די דאזיגע אויטאבוסען זענען זעהר פיין און בעקוועמליך איינגעארדענט. עלעגאנט, הויך און ברוח'דיג זיי געהען און קומען פונקטליך און די פאסאזשירן פיהלן זיך גוט און צופרידן דאס אלץ איז אבער ביז ביאלאבזשעג. ווי נאר מיר קומען צו דער ערשטער בריק איז סטאפ מאשינא. וואס איז? די ערשטע בריק איבער'ן טייך און די צווייטע בריק איבער די פיליצע זענען קאליע. ס'איז דעריבער א סכנה אויף זיי דורכצופאהרען מיט די אויטאבוסען צוליב זייער שווערע משא. אונזער אויטאבוס בלייבט שטעהען אין דער זייט בריק, וואו ס'שטעהען נאך אויטאבוסען און מיר שטייגען אויס. עולם נעמט די פיקלעך ווען מ'הויבט אן צו-פיס מארשירען איבער די ביאלאבזשעגער בריקען. בשעת מעשה ווי מיר געהען אזוי אפשר א קילאמעטער זאגט יעדער זיינס א חכמה'לע, א גלייכווערטעל און די הויפט-טעמע פון געהענדיגען געשפרעך איז דער קריזיס.

— יא, יא, יודען — זאגט א עלטערער יוד מיט א אויסגעבלייכט, פערזארגט פנים — מיר וועלען שוין באלד געהען צו-פיס קיין ווארשא. ס'איז שוין כלה כסף מן הכיס. שוין באלד נישטא אויף קיין בילעט. לאמיר זיך טאקע צוגעוועהנען ביסלעכווייז. גאנץ גוט, וואס די בריקען זענען קאליע געווארען. עלערהיי מיר וועלען זיך אויסלערנען געהען צו-פיס.

— און איך מיין — רופט זיך אן א צווייטער יוד — אז דאס וואס די בריקען זענען קאליע, איז א רמז, אז מיר דארפען אינגאנצען נישט פאהרען קיין ווארשא. נישטא צו-וואס. איז אפשר זאלען מיר טאקע צוריקגעהן. ווארום ווען נישט, וואלטען דאך די בריקען נישט קאליע געווארען.—

און א דריטער יוד זאגט שמייכלענדיג: ס'וואלט גארנישט געשאדט זיך איבערצוגעהן א ביסעל איבער דער בריק, אבי נישט אין תאטער. וואס טהוט מען כ'לעבען ווען מ'קאן נישט געהן אויף דער בריק און מען דארף אריבערשווימען, אדער אריבערלאדקעווען זיך? מ'דארף טאקע זאגען גם זו לטובה.—

דאס געשפרעך ווערט איבערגעריסען פון א זיפץ. א ראדאמער אבגעקומענער גביר קרעכצט און בעדויערט די גוטע צייטען. כ'דערמאן מיך — זאגט ער — די צייטען ווען מ'איז געגאנגען איבער דער בריק אין קאלושקי. ווי לאנג איז עס דען? אבער וואו נעמט מען יענע צייטען? ס'איז געווען דעמאלסט א האנדעל, א שפע, א פרנסה. יודען האבען פערדיענט און אלץ איז געלאסען קיין לאדז. אונטערטאנצענדיג, אפילו אין די גרעסטע פרעסט, איז מען איבערגעגאנגען די קאלושקער בריק. כ'וואלט אויך יעצט מקבל באהבה געווען דאס געהן איבער די ביאלאבזשעגער בריקען, נאר ס'זאל זיין חאטשבי פרנסה. וואו נעמט מען יענע צייטען, וואו נעמט מען? וואו געמט מען כח אויסצוהאלטען אזא קריזיס?

שמועסענדיג און רעדענדיג אזוי

געהען מיר דורך ביידע בריקען און פון דער צווייטער זייט שטעהען ווידער אויטאָבוסען, וואָס נעמען־אויף די פּאַסאַזשירען צו פיהרען זיי קיין וואַרשאַ. דאָס מאָהל בעצאָהלט מען שוין געשט. ווייל אויסגעקויפט א בילעט אויף דער גאַנצער רייזע האָט מען אין ראַדאָם ביי דער קאַסע פון דער אויטאָבוסען־סטאַציע.

— ענדליך זענען מיר איבערגעקומען די גרעניץ — רופט אויס א פרעהליך יודעל — יענע זייט בריק געהערט צו דער ראַדאָמער אָקופּאַציע אין דער זייט בריק געהערט צו דער וואַרשאָער אָקופּאַציע. די בריקען זענען די גרעניצען פון די צוויי טעריטאָריעס. ט'פעהלט בלויז — זאָגט דער זעלבער יוד — א וואַך אין דער זייט בריק און א וואַך פון יענער זייט בריק. וואָלט דאָס געווען, וואָלטען מיר שוין באַלד געהאַט אינלאַנד און אויסלאַנד.

— איהר האָט געמוזט זיין, פעטער, א שמוגלער — פאַלט איהם אריין אין די רייד א יודענע אין א פּאַטשיילע איינגעבאָבעלט, וואָס ס'חלומ'ט אייך אָקופּאַציעס און גרעניצען. יאָ, יאָך געדענק נאָך דעמבלין נומער 1 און דעמבלין נומער 2. ימח שמם זאָלען זיי האָבען יענע עסטרייכישע און דייטשע פינאַנזען. כ'האָב צוליב זיי א האַרץ־פעהלער בעקומען. זיי האָבען מיר איבערגעלאָזט לעצט־געלד. כ'בין אייך שוין מוחל די גרעניצען מיט די וואַכען און מיט'ן אינלאַנד און אויסלאַנד. וואָס איז אייך דען, פעטער, פאַר א נפקא מינה, צי אינלאַנד, צי אויסלאַנד. דאָ איז א נלענרישע צרות און דאָרט איז אויסלענדישע צרות. אז דער קריזיס איז אומעטום דאָ און קיין פרנסה איז אין ערגיץ נישטאָ. טאַקע וואָס איז די נפקא מינא?

— כ'וואָלט שוין באַלד בעשטאַנען אז אַלע בריקען זאָלען קאַליע ווערען און אַבי פרנסה זאָל זיין. פרנסה, פרנסה יודען, דאָס איז דער עיקר, וואָס טויג מיר דאָרט אייערע רייד מיט אייערע חכמות. — רופט זיך אָן א יונג סוחר'ל

— אָה, ווען ס'וואָלט זיין פרנסה. און ס'זאָל נישט זיין קיין קריזיס, וואָלטען דאָך במילא די בריקען נישט קאַליע געוואָרען. מיר וואָלטען מיט'ן גרעסטען פערגניגען געצאָהלט „פּאָראָטקעס" ספּעציעל די בריקען תיכף צו פערריכטען — מאַכט א פשרה דער עלטערער יוד מיט זיין פקחות'דיגען אויסזעהן.

אין דער צווייטער זייט בריק שטייגען מיר איין צום צווייטען מאָהל אין אנ'אַנדערן קאָלייקע־אויטאָבוס, וועלכער פיהרט אונז קיין גריצע נאָהנט צו דער קאָלייקע. צום דריטען מאָהל א „פּושעשאָדקע". אין דער קאָלייקע פאָהרט זיך זעהר גוט. און אזוי ווי ס'איז געווען אין א חגא־טאָג, זונטאָג, האָט אונז איבער'ן גאַנצען וועג צוגעשפּילט א בלאַז־אָרקעסטער פרעהליכע מאַרשען און מיט מוזיק צזוי זענען מיר אנגעקומען קיין וואַרשאַ אזוי ווי מחותנים אוף א חתונה, ווען מען איז מקבל פנים און מ'שפּילט אָקעגען.

אזוי האָט געזאָגט די יודענע אין דער ברייטער פּאַטשיילע, וועלכע איז טאַקע געפאָהרען מיט איהר זוהן דעם חתן אויף א חתונה.

אין וואַרשאַ אָנקומענדיג, האָב איך שוין נישט געהערט אזא פרעהליכע מוזיק. דאָרט האָב איך געהערט אַנדערע טענער, אַנדערע קלאַנגען. אומעטום וואו כ'בין געקומען האָט מען געשמועסט פון קריזיס און מ'האָט זיך בעקלאָגט אויף דער שלעכטער צייט. אומעטום וואו כ'בין געקומען איז געווען דער ערשטער שלום עליכם, וואָס מ'האָט מיר דערלאַנגט, די פראַגע: אין וואָס הערט מען ביי ענק אין ראַדאָם מיט'ן קריזיס? וואו געהען דאָרט די געשעפטען?

ס'האָט זיך מיר דערמאָנט די צייט פון דער גרויסער וועלט־קריעג, די צייט די צייט ווען די איינוואָהנער פון די קלענערע שטעטלעך, וואו ס'זענען געווען די פּאָזיציעס, האָבען געמוזט עוואַקואירען. אין יענער צייט, אז די עוואַקואירטע זענען געקומען אין דער גרויסער שטאָדט האָט איינער דעם צווייטען געפרעגט: נו, ווי זעהט עס אויס ביי אייך? דער שונא איז שוין אריין?

זעהר א שלעכטער שונא איז אויך אָט דער הייגטיגער קריזיס, וואָס יעדער פרעגט זיך אזוי אויף איהם. דער פרעגער, אז ער דערהערט, אז אָט דער נעפעהרליכער שונא האָט אימעטום אויסגעשפּרייט זיין פראָנט דערשרעקט ער זיך נאָך מעהר און זיין פערצווייפלונג וואַקסט שטאַרקער.

דער קריזיס איז היינט די איינציגע טעמע וואָס בעשעפטיגט דעם מוח פון יעדען איינציגען. אפילו צוריק־וועג'ס פון וואַרשע קיין ראַדאָם, ווען מיר פאָהרען ביינאַכט אויף א פיהרעל אויף די צוויי ביאַלאָבזשעגער בריקען צום אויטאָבוס־צו, וואָס שטעהט אין יענער זייט אין דער ראַדאָמער ריכטונג, אפילו דאָ איבער'ן דאָזיגען שטיקעל וועג שמועסען צווישען זיך די פּאַסאַזשירען מכח דעם קריזיס און מען פערגלייכט די דאָזיגע לאַגע צום צאַנקענדיגע לעמפּעל וואָס באַמבעלט זיך אויפ'ן פיהרעל צום בעלייכטען דעם פינסטערען שאָטען.

— אָט אזוי — זאָגט איינער צום צווייטען — אָט אזוי צאַנקט דאָס היינטיגע לעבען און עס לעשט זיך נאָר, נאָר אויסצוגעהן.

— אָבער מ'קאָן ביידע ראַטעווען — רופט זיך אָב א צווייטער — מ'דאַרף נאָר צוגיסען צו ביידע א ביסעל ברען און ליכט־פליסיגקייט. צום לעמפּעל אַביסעל נאַפט און צו אונזער שווער לעבען א ביסעל געלד־פליסיגקייט.

א רײַזענדער.

שוין די טעג שיקט „עזרה" די קראַנקע קיין בוסק.

אונזער צייטונג האָט שוין עטליכע מאָל איבערגעגעבען וועגען די פינאַנציעלע שוועריגקייטען פון דער געזעל. „עזרה" היי יאָהר אין צוזאַמענהאַנג מיט'ן אָוועקשיקען קראַנקע אויף קוראַציע קיין פוסק.

ס'איז אָבער ערפרעהענד דער פאַקט אז די געזעלש. „עזרה" רעכענט זיך נישט מיט די שוועריגקייטען און מיט'ן פולסטען גלויבען און פערשטענדעניש פון דער היגער אידישער געזעלשאַפט אזוי וועט פאַרט שטיצען דער וויכטיגער אָקציע, שיקט אָוועק די קראַנקע און נעכסטען דינסטאָג און די אָוועגט שעה'ן מיט אויטאָבוסען דירעקט ביז בוסק.

אויף דער קאָלאָניע און בוסק וועלען היי־יאָהר זיין עטליכע זעכציג קראַנקע אָהן אונטערשיד פון עלטער.

אַכטונג יודישע עלטערן!

דעם 2-ען ווזשעשיען 1931 עפען איך די קאָנצעסיאָנירטע 7-קלאַסיגע פּאָווששעכנע שולע מיט רעגירונגס-רעכט אין ראַדאָם וויטאָלדאַ 13

חוץ דעם וואָס די וועלטליכע בילדונג וועט ווערען אינטעררישטעט דורך גוט־רוטינירטע קוואַליפיצירטע לעהרער (בעשטעטיגט דירכ'ן שול־אינספּעקטאָר) וועט אויך ווערען די יודישע בילדונג געלערענט דורך די בעסטע פּעדאַגאָגישע כחות אונטער דער לייטונג פון א דיפּלאָמירטען פּעדאַגאָג.

דער פּראָגראַם פון די יודישע לעהרע וועט זיין גענוי צוגעפּאַסט צום פּראָגראַם פון דער בעריהמטער העברעער שולע **תחכמוני** אין וואַרשאַ. אויסער תורה, נביאים, כתובים. גרינדליך די העברעאישע שפּראַך, ליטעראַטור, אידישע געשיכטע, רש"י, גמרא, תוספות. ספרי־מוסר, שלחן ערוך א. ז. וו. וועלכע זענען פאַראויסגעזעהן אין פּראָגראַם פון תחכמוני, וועט אויך ווערען יעדען טאָג געדאַווענט מיט די שילער. עס ווערט געלערענט מיט אָנפאַנג־קינדער ספּעציעל עברי. א בעזונדערער אַכט וועט ווערען געלעגט אויף דער עטישער און דרך־ארץ'דיגער ערציהונג פון די שילער.

אידישער פאַטער! אויב איהר שטרעבט באמת אז אייער קינד זאָל זיין א געטרייער, געבילדעטער יוד און וועלטליכער מענש זאָלט איהר אייך גוט בעטראַכטען ביים יעצטיגען נייעם שול־יאָהר און אָנפערטרויען די ערציהונג וואָס איז דער גורל פון דעם צוקונפטיגען לעבען פון אייער קינד. נאָר אין אזעלכע הענד, וואָס זענען פעראַנטוואָרטליך פאַר די גוטע רעזולטאַטן פון זייער לעהרע און זיי האָבען די אנערקענונג דורך דיפּלאָמצייגניש פון די אויטאָריטעטען פון דער יודישע און אַלטוועלטליכער וויסענשאַפט, אז זיי שטעהען אויף דער געהעריגער הויך פון זייער אויפגאַבע.

יודישע עלטערן! בעדענקט אייך גוט, איידער איהר גיט איבער דעם גורל פון ערציהונג פון אייער קינד.

שילער ווערען אָנגענומען פון 6 יאָהר אָן. די איינשרייבונגען הויבען זיך אָן דעם 23-ען שערפּיען ה. י. און קומען פאָר אין קאַנצעלאַריע פון דער שולע, וויטאָלדאַ 13 פון 11 ביז 1 און פון 4 ביז 6 אָווענד.

ל. מילמאַן.

בעמערקונג: די פרייזען זענען צוגענגליכע. גענויע אינפאָרמאַציעס ערטיילט די קאַנצעלאַריע.

קעלצער אבטיילונג.

די סאנירונג פון דער פאלק'ס-באנק ברענגט גוטע רעזולטאטען.

עס איז ערשט א קורצע צייט אריבער זייט דער לעצטער, שטורמישער אלגעמיינער פערזאמלונג פון דער היגער פאלקס באנק. פיעל האבען דאן זיכער געטראכט, אז צום גרעסטען בעדויערן, חעט אזא שטורם גורם זיין צו דער ליקווידאציע פון דער באנק. אבער, חייזט אויס, אז אזא אינסטיטוציע ווי די פאלקס-באנק, וואס שטיצט זיך הויפטזעכליך אויף דעם פאלקס גראשען, און איז גלייכצייטיג דער איינציגער שטיץ-פונקט פאר די אינטערעסען פון דעם ארימען יודישען קליינהענדלער און האנדווערקער, אזא אינסטיטוציע קאן נישט אונטערגעהן!

מיט דער גרעסטער אנשטרענגונג און מיה, האט די נייע לייטונג געארבייט די לעצטע צייט, ביז עס איהר געלונגען ארויסצושטעלען די באנק אין א נארמאלער לאגע. אזוי, אז איצט דראהט נישט קיין שום קאטאסטראפע.

פאריגען זונטאג האט די באנק-לייטונג גערופען א אינפארמאציע-פערזאמלונג. עס איז געקומען א גרויסע צאהל מיטגלידער, וואס האט רוהיג אויסגעהערט די בעריכטען.

דער ערשטער רעדנער, וו. דירעקטאר ה' ווארגאן, האט אנגעוויזען די סיבות, וואס האבען דערפיהרט צום קריזיס פון דער באנק. איינע פון די סבות איז געווען דער פערלוירענע צוטרוי מצד די דעפאזיטירען צו דער באנק. אבער דורך א קורצער צייט האט די באנק אויסגעצאהלט העכער 600 טויזענד זלאטעס. די דעפאזיטען סומע בעטרעפט איצט בלויז 160 טויזענד זלאטעס.

דאן רעדט פרעז. ראזענבערג, וועלכער ווייזט אויף מיט ציפערן, אז דער פאלק'ס-באנק דראהט נישט קיין אינטערגאנג. בלויז דער פעסטער קאפיטאל פון דער באנק בעטרעפט 125 טויזענד זל. דער וועקסעל-פארטפעל שטייגט איבער די דעפאזיטען סומע. אויסער דעם בעזיצט די באנק 100 טויזענד זלאטעס פראטעסטירטע-וועקסלען, וואס האבען מינדעסטענס א העלפט, א געלד ווערט. בלייבט איצט נאר, אז די מיטגלידער זאלען אין אייגענעם אינטערעס מיטווירקען, אז די באנק זאל האבען פליסענד-קאפיטאל און צוצאהלען צו די פייען פון 50 ביז 100 זלאטעס. אויסער דעם זאלען די מיטגלידער בעצאהלען, יעדער לויט זיין מעגליכקייט, די וועקסעל-חובות און אזוי ארום פערוואנדלען דעם „טויטען-קאפיטאל" אין א פליסענדען.

דער רערנער איז זיכער, אז אויב די מיטגלידער וועלען נאר האבען דערצו א גוטען ווילען וועט די באנק גאר אינגיכען שטעהן אויף איהר אמאליגער הויך.

די פערזאמעלטע האבען טאקע באלד ארויסגעוויזען זייער גוטען ווילען און זיך אויפ'ן ארט דעקלארירט מיט פערשידענע סומען.

ווי אזוי א קאמארניק האט סעקוועסטרירט געלד פאר שטייערן.

א כאראקטעריסטישער פאל, פון א מיטעל ביים אויפמאהנען שטייערן, האט היינטיגע וואך פאסירט אין קיעלץ.

דער היגער קאמארניק יאנטשור האט דורכגעפיהרט א ליציטאציע פון האלץ-ארטיקלען, וואס האבען געהערט צו דער בעקאנטער פירמע פערלען.

צווישען אנדערע איז צו דער ליציטאציע אויך צוגעשטאנען א בעקאנטער קיעלצער סוחר ה' ש. ל., וועלכער האט, צוגלייך מיט די איבריגע רעפלעקטאנטען, איינגעצאהלט די קויציע-סומע פון 1000 זלאטעס.

ווי עס טרעפט זיך אבער אין פיעל פאלען, איז די ליציטאציע, צוליב געוויסע סיבות נישט צושטאנד געקומען און דער קאמארניק האט דעריבער יעדען צוריק געצאהלט די קויציע.

ווען ה' ל. האט געפאדערט זיינע 1000 זלאטעס האט איהם דער קאמארניק גלייכצייטיג איבערגעגעבען א קוויטירונג אויף דער סומע פאר א אלטען שטייער, וואס ה' ל. זאל שולדיג געבליבן א געוויסע מלוכה'שע אינסטיטוציע.

ה' ל. איז געבליבען פשוט איבערראשט פון אזא „טיורפרייז" און אויפגעוויזען דעם קאמארניק, אז ער האנדעלט נישט רעכטליך ווייל עס איז פערבאטען אויף אזא אופן איינצומאהנען געלד פאר שטייערן.

דער קאמארניק האט אבער דאס געלד נישט געוואלט צוריקגעבען.

שפעטער אבער האט ה' ל. נאכקאנטראלירט און געפונען, אז א גרויסען טייל פאר די דערמאנטע שטייערן האט ער שוין לאנג בעצאהלט. נאכ'ן בעווייזען די קוויטירונג האט ער צוריק בעקומען דעם דאזיגען טייל פון די סעקוועסטרירטע 1000 זלאטעס.

קאמוניקאטען.

קליינהענדלער-פעראיין אין קעלץ.

א דאנק דער איניציאטיוו פון א גרופע קליינהענדלער, איז לעצטענס אין קיעלץ געגרינדעט געווארען א קליינהענדלער-פעראיין.

דער לאקאל פון פעראיין געפינט זיך צייטווייליג אויף בארזענטינסקא 16 ביז איצט האבען זיך דעקלארירט העכער 100 מיטגלידער.

דער ארגאניזיר קאמיטעט בעשטעהט פון די ה"ה ש. גוטמאן, מ. בירלאווסקי, י. פיאסקאגורסקי, י. ווייצהענדלער און י. ווייסבערג.

עס איז צו האפען, אז אלע קיעלצער קליינהענדלער וועלען זיך זיכער רעיעסטרירען אלס מיטגלידער פון דעם דאזיגען פעראיין, וואס וועט בלי ספק שפיעלען א ראל אין יודישען ווירטשאפטליכען לעבען פון קיעלץ.

ברוך הבא - פעלד איז דא.

מארגען שבת-צו-נאכט וועט דאס ראדאמער טעאטער-פובליקום מקבל פנים זיין, ויין ליבלינג, דעם געקרוינטען יודישען טשארלי טשאפלין יצחק פעלד.

פאר זיין אבפאהרען צוריק קיין אמעריקא מאכט פעלד א טורנעי איבער פוילען און אין דער ערשטער רייה בעזוכט ער די שטעדט ראדאם, קיעלץ, וואו ער האט שטענדיג געהאט א ריזיגען ערפאלג.

לויט דעם פאר-פערקויף פון די בילעטען וועט די מארגענדיגע פארשטעלונג צאהל-רייך בעריכט ווערען.

אין קעלץ וועט פעלד אויפטרעטען זונטאג.

פעלד איז אין קעלץ זעהר פאפולער. שוין מיט יאהרען צוריק האט ער מיט זיינע אפטע גאסטראלען זיך ערווארבען ביים טעאטער-עולם די פולסטע אנערקענונג און פיעל סימפאטיע.

אין א קריטישע צייט — שענקען מענשען
זייער צוטרוי בענק סאלידע
— און פינאנסיעל-געזונטע —
דעריבער ארבייטען אלע מיט דער
BANK UDZIAŁOWY
KIELCE.

ZAWIADOMIENIE.

Niniejszem mam zaszczyt zawiadomić Sz. Rodziców iż z dniem 1-go Września 1931 r. otwieram

KOEDUKACYJNY

ZAKŁAD FREBLOWSKI

i PRZEDSZKOLE

dla dzieci w odpowiadającym wieku.

Doskonałe urządzenia techniczne, wzorowa opieka i rutynowane siły pedagogiczne będą dla Sz. Rodziców dostateczną rękojmią sumiennego wykonywania powierzonych mi zadań wychowawczych. Obok języka polskiego, jako wykładowego, będzie również w odpowiadającej mierze wykładany język hebrajski (w czytaniu, śpiewie i piśmie).

Informacyj udziela się w Kancelarjii Zakładu, począwszy od dnia 26-go Sierpnia b. r. w godz. 11 — 2 przy ul. **Żeromskiego 12** (w podwórzu, ostatnia sień).

Z poważaniem

R. LANDAU.

Biuro Próśb i Podań

p. f. „PROLITEX"

RADOM, WAŁOWA 5, oficyna 1-sze piętro.

ZAŁATWIA:	Redaguje Podania:
Sprawy paszportowe Mieszkaniowe Wszelkie Tłomaczenie i inne.	Do Władz Sądowych Skarbowych Administracyjnych i Wojskowych.

Windykacje należności w całej Polsce.

Informacje o zdolności kredytowej

Przepisywanie na maszynach.

Biuro czynne: od godz. 9-ej rano do 7-ej wieczór.

GAZOWNIA

MIEJSKA

פערקויפט צו צוגענגליכע פרייזען

קעכלער גאזאווע איינס און צוויי פלאמיגע

קעכלעך פאמילינע און האטעלאווע

אייוועלעך צום באדען

אייוועלעך צום בראטען

אייזענס צום פרעסען פאר פריוואט און פאר שניידער

הייצערס צו פריזירער רעדלעך

„טערמא" אטאמאטישע אויף צו דערווארמען וואסער פאר דאקטוירים, דענטיסטען, פריזירערס און עהנליכע פראפעסיעס.

אלערליי גאז-אפאראטען ווערען פערקויפט

——— אויף צוגענגליכע בעדינגונגען. ———

די גאזאווניע פיהרט אויס שטוב-אינסטאלאציעס

אויף אויסצוצאהלען אין 12 ראטעס.

די גאז-אפאראטען קען מען בעקוקען אין די סקלאדעס פון די גאזאווניע אויף פלאדושאנאוו פון 10 ביז 2 נ. מ.

אלע אינפארמאציעס ערטיילט די ביורא פון די גאזאווניע טעל. 134

נאר איין אווענד!

אין קעלץ	אין ראדאם
זונטאג דעם 23 ר.ח. 9 אוונט	שבת דעם 22 ר.ח. 9 אוונט
אין טעאטער „פאלסקי".	„טעאטער ראזמאיטאשטשי".

פון בארימטן קאמיקער, לובלינג פון אמעריקא און פוילן!

דער יודישער טשארלי טשאפלין

יצחק פעלד

צוזאמען מיט זיין בארטנערקע **לאלא שפילמאן** | ווי אויך די פלאם-פייערדיגע סוברעטין **חנה גראסבערג**

א גראנדיעזע דעפילאדע פון הומאר, טענץ, געזאנג, פרייד, געלעכטער חסידיש, נגידיש, ממזריש...

אכטונג עלטערן!

עס קומט יעצט א ניי שול-יאר און דאריבער שטעלט זיך מן הסתם ביי אייך די פראגע וואס צו טון מיט אייער זון, בכדי ער זאל אויסוואקסן אויף א קולטורעלן בירגער און באוווסטזיניגען יוד. וואס טוט מען? ווו שיקט מען אים? געדענקט אלזא, אז

די „שול-קולט" שולע מיט רעגירונגס-רעכט איז די איינציקע נאציאנאל-וועלטליכע יוד. שולע אין ראדאם.

די „שול-קולט" שולע קומט נישט יעצט מיט נייע הבטחות, ווי אנדערע, נאר קומט שוין מיט מעשים! ס'איז אדורך א יאר פון ארבעט, וועלכע האט גלענצענדע רעזולטאטן געבראכט. די לעצטע קלאסיפיקאציע-עקזאמענס האבן אימפאזאנט באוויזן איהר הויכע פעדאגאגישע מדרגה פון דער לערע און דערציונג.

די „שול-קולט" שולע גיט זייער ערנסט און געוויסענהאפט אירע דערציונגס-אויפגאבן, באמיענדיג זיך, אז דער יידישער פאטער זאל אין די היינטיקע שווערע צייטן כאטש האבן דעם פארגעניגן פון דער גייסטיקער ענטוויקלונג פון זיין קינד.

די „שול-קולט" שולע גיט אירע שילער א נאציאנאל-וועלטליכע דערציונג אין פולסטן און ברייטסטן זין פון ווארט. צוזאמען מיט די אלגעמיינע למודים וואס זייער פראגראם אנטשפרעכט 4 קלאסן גימנאזיע ווערן אין דער ברייטסטער מאס געלערנט די יודאאיסטישע למודים, ווי העברעאיש, יידיש, תנ"ך, תלמוד, יוד. געשיכטע א.א.

עלטערן! אויב ס'איז אייך טייער דער גורל פון אייערע קינדער שרייבט זיי איין מיטן פולסטן צוטרוי אין דער „שול-קולט" שולע.

מיט אכטונג

עלטערן-קאמיטעט

ביי דער **„שול-קולט שול"**

בעמערקונג: איינשרייבונגען פון געוועזענע און נייע שילער קומען פאר פון 26-טן שערפיען אין דער שול-קאנצעלאריע (היטאלדא 7) פון 11 ביז 1 נ. מ.

— די — שענסטע **טאפעטען** צו זעהר ביליגע פרייזען קען מען נור בעקומען

אין דער לאנג-יעהריגער פירמע

ש. שטיינמאן

ראדאם, לובלינער 21.

Redaktor Ch. M Here

Drukarnia Wyd. Radomer-Kielcer Leben" Radom Szwarlikowska 20.